

Отже, проектна методика є однією з найвдаліших для реалізації полікультурного змісту навчання англійської мови та розвитку соціокультурних компетенцій. Тематичний обсяг проектної діяльності досить великий, що дозволяє охопити майже всі аспекти суспільного життя України й англомовних та інших країн. У процесі засвоєння теми учні активно ознайомлюються із життєвими цінностями та орієнтирами інших народів, укладом їхнього життя, здобувають багато цікавої інформації, осмислюють та переосмислюють її, порівнюють з власним досвідом, роблять власні висновки.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Єрмаков І. Компетентнісний потенціал проектної діяльності / І. Г. Єрмаков // Проектна діяльність у школі / упорядн. Голубенко. К. : Шкільний світ, 2006. С. 5–18.
2. Зайцев В. С. Метод проектов как современная технология обучения: историко-педагогический анализ / В. С. Зайцев // Вестник Челябинского государственного педагогического университета. 2017. № 6. С. 52–62.
3. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченко К. : Педагогічна думка, 2001. 514 с.
4. Пехота О. М. Освітні технології: навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота. К.: «А.С.К.», 2001. 254 с.
5. Пехота О. М., Кіктенко А. З., Любарська О. М. Освітні технології: навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін.; за заг. ред. О. М. Пехоти. К. : АСК, 2002. 255 с.
6. Полат Е. С. Метод проектов на занятиях иностранного языка / Е. С. Полат // Иностранные языки в школе. 2000. №2. С. 3–10.
7. Пометун О., Пироженко Л. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід: метод. посіб. / О. Пометун, Л. Пироженко. К.: АПН, 2002. 154 с.
8. Лебедева А. И., Иванова Е. В. Метод проектов в продуктивном обучении / А. И. Лебедева, Е. В. Иванова // Школьная технология. 2002. №5. С. 116–120.

REFERENCES

1. Yermakov, I. (2006). *Kompetentnisnyj potencial proektnoy diyalnosti*. [Competence potential of project activity]. Kyiv.
2. Zajcev, V. S. (2017). *Metod proektov kak sovremennaya tehnologiya obucheniya: istoriko-pedagogicheskyj analiz*. [Project method as a modern learning technology: historical and pedagogical analysis]. Chelyabinsk.
3. Yarmachenko, M. D. (2001). *Pedagogichnyj slovnyk*. [Pedagogical dictionary]. Kyiv.
4. Pyexota, O. M. (2001). *Osvitni tehnologiyi*. [Educational technologies]. Kyiv.
5. Pyexota, O. M., Kiktenko, A. Z., Lyubarska, O. M. (2002). *Osvitni tehnologiyi*. [Educational technologies]. Kyiv.
6. Polat, E. S. (2000). *Metod proektov na zanyatiyax inostrannogo yazyka*. [Method of projects in foreign language classes].
7. Pometun, O., Pirozhenko, L. (2002). *Interaktyvni tehnologiyi navchannya: teoriya, praktyka, dosvid*. [Interactive learning technologies: theory, practice, experience]. Kyiv.
8. Lebedeva, A. Y., Ivanova, E. V. (2002). *Metod proektov v produktyvnom obuchenii*. [Project method in productive learning].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КАПИТАН Тетяна Анатоліївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри лінгводидактики та іноземних мов Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.
Наукові інтереси: методика викладання іноземних мов у школі.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KAPITAN Tetiana Anatoliivna – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Department of Linguodidactics and Foreign Languages, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University.
Circle of scientific interests: methodology of foreign language teaching in school.

Стаття надійшла до редакції 21.09.2021 р.

УДК 317:68.18

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-199-125-129

КУЛІКОВА Світлана Вікторівна –

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри мистецької освіти
 Центральноукраїнського державного педагогічного університету

імені Володимира Винниченка

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-0397-6853>

e-mail: svetlanagrozan@ukr.net

ПРОБЛЕМНО-ПОШУКОВІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ В КЛАСІ ОСНОВНОГО МУЗИЧНОГО ІНСТРУМЕНТУ (ФОРТЕПІАНО)

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасний етап розвитку вищої мистецької освіти передбачає

якісну зміну підходів до визначення змісту, а також форм і методів пізнавальної діяльності студентів. Це пов'язано з формуванням нової

парадигми вищої освіти, швидкими темпами модернізації суспільства, а також приєднанням України до Болонського процесу. Останнє набуває особливого значення, оскільки Болонська угода вимагає принципових змін щодо професійного та особистісного розвитку майбутнього фахівця, переосмислення попереднього досвіду професійної підготовки студентів у вищих навчальних педагогічних закладах, розробки нових освітніх концепцій тощо.

Сучасна освіта ставить перед собою завдання виховання всебічно розвинутої, творчої особистості, здатної до саморозвитку та самореалізації свого потенціалу, яка відрізняється мобільністю, динамізмом і конструктивністю, що означає зміну способів, засобів та методів навчання.

У зв'язку з цим основним напрямком педагогічної діяльності вважаємо розвиток творчих здібностей, які реалізуються через розумову діяльність за допомогою використання проблемного навчання.

Актуальність дослідження обумовлена тим, що без використання технологій проблемного навчання не можуть бути глибоко осмислені питання модернізації освіти. На сьогоднішній день дана проблема досить докладно розглядається в психолого-педагогічній та методичній літературі, але в практиці вищої школи, зокрема на заняттях з основного музичного інструменту, належної уваги вона не отримала і вимагає подальшого вивчення, наукового обґрунтування, розробки фундаментальної методичної бази тощо.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемне навчання – не абсолютно нове явище в педагогіці. У минулому з ним пов'язані відомі імена філософів та педагогів Ф. А. Дистерверга, Д. Дьюї, Сократа, Ж-Ж. Руссо, К. Ушинського та ін. Різні аспекти проблемного навчання розглядали в своїх працях відомі психологи І. Лернер, М. Махмутов, С. Рубінштейн та ін.

Дослідження Т. Гордієнко, Т. Кудрявцева, Л. Косяк, З. Меретукової, Г. Селевко, Г. Топузова, Н. Д. Янц та ін. дозволили створити цілісну теорію проблемного навчання. Однак спроби використання проблемного методу навчання з екстраполяцією їх у методику музичного виховання зроблені значно вужчим рядом педагогів, серед яких О. Барицька, В. Буряк, В. Рагозіна, А. Чиназірова та ін.

Мета статті – розглянути можливості застосування проблемно-пошукових методів в роботі над музичним твором в класі основного музичного інструменту (фортепіано).

Виклад основного матеріалу дослідження. Отже, як відомо, сутність

проблемного навчання полягає в тому, що в процесі навчання викладач ставить перед учнями проблемні завдання, вирішуючи які учні здобувають нові знання. Психологічна наука приходить до висновку, що не потрібно усувати всіх труднощів зі шляху учня, адже лише в ході їх подолання він зможе сформувати свої розумові здібності [3].

У процесі роботи над музичним твором перед майбутніми педагогами-музикантами виникає ряд виконавських проблем, серед яких пошук і усвідомлення художнього образу музичного твору, осягнення його форми, вибір методів роботи, інтерпретація музичного твору та багато іншого. Виникаючі проблеми вимагають застосування проблемно-пошукових методів. При цьому дані методи можуть застосовуватися як на занятті з основного музичного інструменту (фортепіано) під керівництвом викладача, так і під час позааудиторної самостійної роботи.

Розробкою принципів положень проблемного навчання займалися відомі психологи А. Брушлинський, Т. Кудрявцев, І. Лернер, М. Махмутов, М. Скаткін та ін. Ефективність цієї навчальної системи в музичній діяльності розглядали такі музиканти-педагоги, як Ю. Алієв, Н. Антонєць, К. Булига, Н. Гришанович, В. Живов, Г. Ципін та ін.

Вченими було доведено, що проблемне навчання дозволяє досягти високого рівня розвитку самостійності мислення та здатності до самонавчання. Під час проблемно-пошукового вивчення музичних творів розвивається інтелектуальна, мотиваційна, емоційна сфери та індивідуальні здібності майбутнього педагога-музиканта. Також відбувається якісна зміна музично-пізнавальних дій, що є показником рівня розвитку професійної свідомості студентів. Проблемно-пошукові методи, незважаючи на значну частку самостійності студентів, припускають продуману стратегію і педагогічну тактику викладача [5].

Ключовою категорією проблемного навчання є поняття «проблема» і сутність її як категорії логіки полягає в тому, що в науковому дослідженні вона відображає діалектичні суперечності у пізнаваному об'єкті, а як категорія психологічна віддзеркалює суперечності в процесі пізнання об'єкта суб'єктом. При цьому одна й та ж проблема може не усвідомлюватися певною групою людей на конкретному етапі розвитку суспільства або відчуватися як певна невідчужна суперечність [6].

Проблемна ситуація в навчанні – це пізнавальні труднощі, для подолання яких студенти мають здобути нові знання або докласти інтелектуальних зусиль. Проблемна

ситуація, що усвідомлюється та приймається студентами до розв'язання, перетворюється у проблему.

Створювана педагогом проблема є поштовхом для активізації мислення. За словами С. Л. Рубінштейна, «мислення зазвичай починається з проблеми чи питання, з подиву чи здивування, з протиріччя» [3, с. 340]. При цьому проблемні завдання, що висуваються педагогом в процесі кожного заняття з основного музичного інструменту (фортепіано) припускають попереднє обговорення необхідних для вирішення проблеми знань, умінь та навичок, актуалізацію творчого досвіду студента.

Застосування проблемно-пошукових методів навчання можливо на різних етапах роботи над музичним матеріалом. Так, на етапі технічного освоєння твору викладачу необхідно направляти студента на самостійне вирішення поставлених завдань.

При оволодінні слухо-руховими навичками, роботою над формою, виборі оптимального варіанту аплікатури, вивчанні напам'ять виконавцю необхідно вирішити проблему вибору прийомів для розвитку технічних можливостей та їхнього раціонального застосування при виникненні труднощів.

Втілення художнього образу у виконавській інтерпретації вимагає творчого пошуку оптимальних виконавських засобів. Як зазначає Г. Коган, «щоб знати, як саме «озвучити» нотний текст, виконавцю треба проникнути в його емоційний підтекст, відтворити в собі той душевний процес, «продуктом» якого є даний музичний твір» [2, с. 37].

Оскільки в кожному музичному творі потенційно закладена множинність, симетричність його трактування, що залежить від індивідуальності інструменталіста, перед музикантом-виконавцем постає завдання пошуку власного варіанту інтерпретації. Зона, простір, вектор цього пошуку зумовлені, по-перше, тим, що написано в нотах, тобто авторським текстом, по-друге, тим, що в нотах не написано, але «проступає» між рядків під впливом творчого тезаурусу виконавця, а по-третє – особливостями творчого мислення, фантазії, особистих фізичних і психологічних якостей виконавця.

Далеко не завжди студент-музикант, навіть володіючи певними творчими здібностями, може переконливо вирішити таке непросте завдання. Тому роль викладача на етапі інтерпретації музичного матеріалу надзвичайно важлива і разом з тим вкрай делікатна.

Численні особливості музичного твору, що лежать поза авторського нотного запису

(найтонші нюанси агогіки та динаміки, тембру, фразування, темпоритму, архітектоніки, поліфонії смислів, семантики образів тощо), надають простір для застосування пошукового та дослідницького методів навчання. Створення узагальненого музичного образу, його практична реалізація на інструменті, пошукова діяльність здійснюються студентом самостійно, але в руслі тих завдань, які окреслюються «пунктиром» (висуваються до осмислення, прийняття або відмови під час роботи над музичним твором у власній творчій лабораторії); коригуються рішення попередніх завдань та музично-інтелектуальних дій відповідно до самостійно поставленої мети.

При виникненні нездоланих труднощів інструментом вирішення проблемних завдань можуть стати креативні методи, або, як їх ще називають, евристичні методи. Витоки евристичного навчання слід шукати в Стародавній Греції, в методі античного філософа Сократа, який отримав назву «маевтика». Своїх учнів Сократ приводив до істинного судження через діалог, де ставив загальне питання; отримавши відповідь, ставив наступне уточнююче запитання і так далі до остаточної відповіді. Так в бесіді народжувалося знання.

Сучасне евристичне навчання засноване як раз на сократівській маевтиці і його метою є допомогти учневі сформулювати власний сенс, цілі та зміст освіти, процес її організації, діагностики й усвідомлення. Незважаючи на солідний вік методу маевтики, поняття евристичного навчання в педагогіці стало використовуватися відносно недавно. Звідси – відсутність єдиного трактування: евристичне навчання може мати на увазі собою форму навчання (наприклад, евристична бесіда), метод навчання (наприклад, мозковий штурм) або технологію творчого розвитку [4].

Відомо кілька десятків таких методів, які включають в себе завдання на власну творчість студентів-музикантів, що виконуються за допомогою евристичного занурення – форми навчання, за якої протягом кількох днів зберігається освітня домінанта, що забезпечує особистісне пізнання студентами природного, культурного чи іншого освітнього об'єкта за допомогою евристичних методів навчання. Занурення відбувається в певну історичну епоху чи подію, в творчість композитора або в країну, в фізичну теорію або географічне поняття. Евристичне занурення може складатися з серії освітніх ситуацій.

Стосовно специфіки діяльності студента-музиканта можна виокремити наступні типи творчих робіт:

– дослідження (експеримент, історичний аналіз, власне вирішення наукової проблеми);

- твір (вірші, завдання, нариси);
- педагогічний твір (проведене в ролі викладача заняття, придумана гра, вікторина);
- художній твір (живопис, графіка, пісня, танець, вишивка, малюнок, композиція);
- технічний твір (модель, макет, схема, фігура);
- видовищний твір (концерт, спектакль, сценка, показовий виступ);
- методологічний твір (індивідуальна освітня програма, план занять з обраної теми, тест або перевірочне завдання для учнів, рефлексивний щоденник) тощо [1].

Отже, розглянемо деякі евристичні методи навчання, які можна застосовувати на заняттях з основного музичного інструменту (фортепіано) та під час самостійної роботи.

Одним з найпростіших є метод проб і помилок, його ще називають методом перебору варіантів. Увага помилці може бути приділена не тільки з метою її виправлення, а й для з'ясування причин її виникнення. Помилка розглядається як феномен, виключення з правил. Таким чином, з'ясовуються причини постійних неточностей, перегравання, помилок при розборі тексту музичного твору. Крім цього, при визначенні стратегії роботи над музичним твором щодо засвоєння нотного тексту або при виборі оптимальної інтерпретації, виборі аплікатури помилки можуть сприйматися як джерело протиріч, нових знань, що народжуються на протиставленні загальноприйнятим [1].

До евристичних методів відноситься метод індивідуального мозкового штурму (А. Осборн). В рамках цього методу спочатку визначаються завдання та мета. Потім підбираються та заохочуються можливі ідеї, навіть самі абсурдні й неймовірні. Такий метод вирішення завдань, на нашу думку, стимулює уяву, дозволяє «розсунути рамки» мислення таким чином, щоб отримати незвичайні, оригінальні ідеї. Далі детально розглядаються запропоновані ідеї й відкидаються непотрібні та об'єднуються схожі. Тільки тепер можна критикувати висунуті ідеї, обрати найочевиднішу і розвинути її детально. Для прикладу наведемо вирішення проблемного завдання методом індивідуального мозкового штурму – проаналізувати досліджуваний музичний твір з точки зору технічних труднощів. Завдання зрозуміле – виявити технічні труднощі:

- не попадання на потрібні клавіші;
- темброва нерівномірність звучання;
- недостатня побіжність пальців;
- ритмічна та темброва нерівність тощо.

У цьому прикладі нам потрібно згадати про всі технічні труднощі, які можуть виникнути, навіть про ті, які зазвичай у даного

студента не виявляються. Перелік ідей може бути більш ширшим, все залежить від технічної підготовки студента, ступеня складності та жанру музичного твору. Далі необхідно визначити, яка з проблем стоїть найгостріше, і визначити аналогічним способом засоби, методи та прийоми розвитку технічних можливостей.

При вирішенні творчих завдань також можна використовувати метод синектики (У. Гордон). Він є розвиненим і вдосконаленим методом мозкового штурму. Метод синектики заснований на двох принципах: 1) перетворення незнайомого в знайоме; 2) перетворення знайомого в незнайоме. Цей метод спрямований на активізацію інтуїтивно-образного, метафоричного мислення та заснований на спробі перевершити самого себе, відмові від стандартних підходів, що стимулює творчу уяву. Розвиває та видозмінює висунуті ідеї. Для того щоб зробити знайоме незнайомим, використовуються різні аналогії:

– пряма аналогія – принцип функціонування однієї системи (з іншої галузі знань) переноситься на область вирішення завдання;

– особиста (персоніфікована) аналогія, інша назва – метод емпатії (вживання), ототожнення себе з усією системою або її елементом. Це дозволить краще побачити ситуацію, протиріччя зсередини;

– символічна аналогія – асоціація предмета з його найбільш суттєвою ознакою, а також візуалізація ключових елементів проблемної ситуації, інша назва – метод смислового бачення або метод символічного бачення [4].

Отже, які ж аналогії ми можемо провести, працюючи над музичним твором? Наприклад, переклад музичного образу в художній (або порівняння з творами образотворчого мистецтва) – пряма аналогія; ототожнення себе з композитором, який написав музичний твір, з часом створення твору – особиста (персоніфікована) аналогія.

Крім того, змін можуть зазнати елементи музичної мови – ритм, темп, агогіка, динаміка і навіть мелодія – перетворення знайомого в незнайоме. Такий прийом дозволить виявити не тільки причини технічних труднощів, але й встановити нові зв'язки та відносини між засобами музичної виразності, їхню роль в перетворенні музичного образу, що є важливим під час пошуку інтерпретації твору.

Також будь-який ключовий елемент музичної мови можна зобразити графічно, збудувавши схему його розвитку, що є символічною аналогією або візуалізацією. Це дасть можливість більш детально проаналізувати будь ритм, мелодію, темп або форму музичного твору в цілому.

Чималий інтерес являє собою і метод морфологічного аналізу. Морфологія дослівно перекладається як «наука про форму». Метод заснований на виокремленні основних параметрів проблемної ситуації, підборі можливих значень параметрів та всіх можливих комбінацій цих значень, виборі з отриманих комбінацій найбільш оригінальних та практичних. Найважливішими елементами музичного твору, які піддаються аналізу, є ті засоби музичної виразності, які виконавцем можуть інтерпретуватися по-різному – мелодія, ритм, темп, агогіка, динаміка тощо. Далі метод морфологічного аналізу здійснюється за таким планом:

1) визначити найважливіші елементи музичного твору;

2) визначити варіанти виконання цих елементів, записати ці варіанти (за допомогою цифрових носіїв або словесно в таблицю);

3) оцінити всі наявні варіанти;

4) вибрати оптимальний варіант.

Аналогічна схема дій може бути використана при виборі аплікатури або визначенні жанру музичного твору [6].

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Отже, на основі всього вищевикладеного, можемо зробити висновки, що проблемно-пошукові (евристичні) методи навчання задають напрямок, загальну стратегію діяльності, стимулюють інтуїтивне і творче мислення, дозволяють підвищити ефективність музично-виконавського навчання студентів у вищому навчальному закладі. Необхідно відзначити, що дані методи (метод проб і помилок, мозковий штурм, метод синектики, морфологічний аналіз) є неалгоритмічними методами творчості (тобто не нав'язується сувора система послідовних дій).

Цікавим є той факт, що дані методи були розроблені, в першу чергу, не психологами або педагогами, а інженерами та дослідниками у зв'язку з потребою прискорити винахідливий процес та посилити творчу уяву. В даний час ці методи також активно використовуються в менеджменті та рекламі.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Гумінська О. О. Уроки музики в загальноосвітній школі: методичний посібник / Гумінська О. О. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2004. 104 с.
2. Коган Г. Парадоксы об исполнительстве // Коган Г. Избранные статьи. Вып. 3. М.: Советский композитор, 1985. С. 29–54.
3. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. СПб.: Питер, 2000. 345 с.

4. Топузов О. М. Развитие технологии проблемного обучения как способ саморазвития личности в учебно-воспитательном процессе / О. М. Топузов // Педагогика высш. та серед. шк.: зб. наук. пр. 2010. Вип. 29. С. 18–25.

5. Хуторской А.В. Дидактическая эвристика. Теория и технология креативного обучения / А. В. Хуторской. М.: Изд-во Моск. Ун-та, 2003. 245 с.

6. Яголковский С. Р. Психология креативности и инноваций / С.Р. Яголковский. М.: Изд. Дом ГУ ВШЭ, 2007. 367 с.

REFERENCES

1. Humins'ka, O. O. (2004). *Uroky muzyky v zahal'noosvitniy shkoli*. [Music lessons in secondary school]. Ternopil.
2. Kogan, G. (1985). *Paradoxy ob ispolnitel'stve*. [Paradoxes about performance]. Moscow.
3. Rubinshteyn, S. L. (2000). *Osnovy obshchey psikhologii*. [Fundamentals of General Psychology]. SPb.
4. Topuzov, O. M. (2010). *Rozvytok tekhnolohiyi problemnoho navchannya yak zasobu samorozvytku osobystosti v navchal'no-vykhovnomu protsesi*. [Development of problem-based learning technology as a means of personal self-development in the educational process]. Kyiv.
5. Khutorskoy, A. V. (2003). *Didakticheskaya evristika. Teoriya i tekhnologiya kreativnogo obucheniya*. [Didactic heuristics. Theory and technology of creative learning]. Moscow.
6. Yagolkovskiy, S. R. (2007). *Psikhologiya kreativnosti i innovatsiy*. [Psychology of creativity and innovation]. Moscow.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КУЛІКОВА Світлана Вікторівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри мистецької освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KULIKOVA Svitlana Viktorivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Art Education of the Central Ukrainian Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University.

Circle of scientific interests professional training of future music teachers.

Стаття надійшла до редакції 04.09.2021 р.